

вання сільськогосподарських культур та утримання худоби і птиці на екологічній основі.

Отже, кожне з джерел формування інвестиційних ресурсів у сільському господарстві має важливе значення і практичне застосування, тому вдосконалення системи інвестування сільського господарства можливе за рахунок комплексного використання наявних джерел та оптимізації їхньої структури. Підвищення ефективності їх використання, поліпшення структури й напрямів інвестиційного забезпечення, направлення коштів на застосування новітніх технологій і техніки сприятиме поліпшенню результатів діяльності аграрної галузі країни.

Висновки. В основі інноваційної стратегії підприємства має бути створення та розвиток інноваційного потенціалу реалізація якого забезпечуватиме стійкі конкурентні переваги суб'єкта господарювання, які ґрунтуються на впровадженні інновацій за рахунок привабливих для аграрного підприємства джерел інвестування. Основним напрямком даної стратегії є впровадження інновацій, спрямованих на раціональне використання ресурсів, скорочення витрат (конкуренція на основі лідерства у витратах є однією із найбільш оптимальних стратегій враховуючи нестійку політичну та економічну ситуацію в країні), та підвищення якості продукції на основі виробництва органічно чистої продукції. Вище перелічене, при ефективній інвестиційній політиці сьогодні, забезпечить аграріям довгостроковість конкурентних переваг та стабільність прибутків в майбутньому.

Література:

1. Чабан В.Г. Інновації як умова підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору / В.Г. Чабан // Економіка АПК. – №7. – 2006. – С. 68-71.
2. Лаврук В.В. Розвиток та інвестування сільськогосподарського виробництва України / В.В. Лаврук // Економіка АПК. – №2. – 2010. – С. 88-95.
3. Сирцева С.В. Фінансово-кредитне забезпечення інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств України / С.В. Сирцева // Економічний простір :Збірник наукових праць. – №33. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2010. – С. 258-264.
4. Українське національне інформаційне агентство // [http:// www.ukrinform.ua](http://www.ukrinform.ua).

УДК 331.101.3

СОЦІАЛЬНІ НОРМАТИВИ ТА СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ ЩОДО УМОВ ПРОЖИВАННЯ В СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

Ляшенко О.А., к.е.н., Дуброва Н.П., к.е.н.

Дніпропетровський державний аграрний університет

Проаналізовано проблеми щодо використання соціальних нормативів та стандартів в сільській місцевості. Розроблено програму соціального розвитку Великоновосілівської селищної ради Великоновосілівського району Донецької області до 2015 р.

Analysis of problems concerning the use of social norms and standards in rural areas. A program of social development Velykonovosil'kivskoyi village council Velykonovosil'kivskoho region Donetsk region by 2015.

Постановка проблеми. Існування якісної системи соціальних стандартів та гарантій є ознакою ефективної соціальної політики, яка має передбача-

ти не лише закріплення їх у своїх нормативно-правових актах, але і виконання та реалізацію на практиці. Соціальні стандарти та гарантії є визначальними для державної соціальної політики щодо забезпечення потреб людини в матеріальних благах і послугах, а також для формування фінансових ресурсів, що спрямовуються на їх реалізацію. Вони дають змогу реалізувати стратегічну мету сучасної цивілізованої держави – забезпечити високі стандарти життя та рівний доступ її громадян до суспільних благ та послуг

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження даної проблеми зробили вітчизняні вчені: В.І. Куценко, А.В. Лісовий, М.К. Орлатий, Я.Б. Олійник, О.І. Павлов, І.В. Прокопа, К.В. Прокопшак, В.П. Рябоконт, П.Т. Саблук, Г.В. Черевко та низка інших.

Постановка завдання. Процес формування соціальних стандартів та створення системи соціальних стандартів, гарантій та нормативів розпочався в державі із прийняттям Закону України “Про прожитковий мінімум” та Закону України “Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії”. Мета дослідження полягає в запровадженні обов’язковості дотримання соціальних стандартів при розробці програм соціально-економічного розвитку регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування соціальних стандартів <http://www.niss.gov.ua/Monitor/Desember/13.htm> - _{_ftn1} є одним з базисних елементів соціальної політики держави. Зростання матеріального добробуту населення в останні роки відбувається без істотного поліпшення якості життя. Соціальні стандарти в Україні залишаються низькими, а більшість населення є бідним і в кризових умовах стане ще біднішим. Позитивний ефект від економічного зростання протягом останніх років дає змогу зменшити масштаби абсолютної бідності, проте він не вплинув на ситуацію з відносною бідністю, оскільки процес розшарування населення за доходами спинити не вдалося. Причинами цього стали не тільки наслідки перехідного періоду, але й нерівномірний розподіл створеного продукту між окремими групами і прошарками населення, що зумовило безпрецедентну соціальну поляризацію, зубожіння одних і збагачення інших.

Порядок розробки соціальних стандартів в Україні можна назвати безсистемним, оскільки відсутні фінансово-економічні обґрунтування соціальних стандартів, немає дієвих механізмів визначення коштів, необхідних для фінансування. Способи їх надання не спрямовані на зменшення соціальної диференціації населення, утвердження соціальної справедливості.

Держава взяла на себе обов’язок централізованого дотування сільськогосподарського виробника і практично повністю переклала на систему місцевого самоврядування фінансування послуг у сфері освіти, охорони здоров’я, культури тощо. Це не може тривати далі, оскільки призводить до істотного зменшення якості соціальних послуг на селі. Потрібна нова державна політика, яка б гарантувала максимально рівні соціальні стандарти для села і міста.

Сьогодні селу вкрай необхідні реальні соціальні програми. Потребує реформування і система місцевого самоврядування в Україні. Зокрема, треба законодавчо закріпити фінансову й організаційну самостійність місцевого

самоврядування, без чого неможливо буде забезпечити її відповідальність та дієвість. Натомість сьогодні відбувається не реформа, а, скоріше, наступ на місцеве самоврядування [5].

Дослідження соціальної структури сільської місцевості засвідчило незадовільну доступність її послуг для широких верств населення, низькі темпи оновлення матеріально-технічної бази та слабку оснащеність об'єктів (насамперед соціально-культурних, чиє ефективне функціонування є суспільно вагомим) сучасними технічними засобами, недостатню кваліфікацію значної частини працівників. Серед причин перелічених явищ головними є надзвичайна обмеженість фінансування та відсутність належної уваги виконавчої влади до соціального захисту сільських жителів. Соціальна інфраструктура потребує вдосконалення територіальної організації та форм роботи, модернізації активної і пасивної частин основних фондів з орієнтацією на швидке досягнення нормативів і стандартів обслуговування. Порушені проблеми негативно позначаються на рівні життя, соціальних настроях селян, перспективах розвитку аграрного сектора. Вирішення їх за допомогою комплексу регульованих державою заходів здатне радикально змінити ситуацію з якістю життя в сільській місцевості, створити потенціал сталого розвитку економіки в цілому.

Враховуючи, що на сьогодні практично девальвовані категорії соціальних мінімумів, які розроблялися ще в середині 90-х років, і відтоді підходи до їх розрахунків не змінювалися, соціальні стандарти покликані забезпечити системний підхід до вирішення соціальних проблем суспільства. На відміну від соціального мінімуму, стандарт – це гарантія високого рівня життя певної якості, яке держава зобов'язується забезпечити громадянам у відповідні терміни:

- застосування соціальних стандартів дозволяє здійснити перехід від постатейного до подушного фінансування витрат на соціальні потреби, що має значно підвищити ефективність використання коштів, які спрямовуються на соціальний розвиток;

- державні соціальні стандарти дають можливість обґрунтовано визначити розміри витрат бюджетів усіх рівнів та соціальних фондів на соціальний захист і соціальне забезпечення населення, а також утримання соціальної сфери;

- соціальні стандарти передбачають встановлення головних критеріїв якості послуг;

- формування чітких стандартів надання послуг дозволяє значно коректніше оцінити фінансування багатьох галузей та прискорити їх реформування;

- визначення можливості впровадження соціальних стандартів окреслює раціональні потреби й умови проведення реформи адміністративно-територіального устрою, критерії утворення адміністративно-територіальної одиниці: існування повного набору бюджетних установ, що надають соціальні послуги, їх завантаженість на рівні, що передбачена соціальними стандартами тощо.

Між тим, впровадження нових соціальних стандартів в практику надання соціальних послуг в країні відбувається досить повільно [3].

Система стандартів соціальних послуг повинна формуватися з урахуванням показників якості життя тих, хто їх отримує, встановлювати вимоги до якості та умов надання послуг. Для цього слід врахувати наступні рекомендації:

- має бути запроваджена обов'язковість дотримання соціальних стандартів при розробці програм соціально-економічного розвитку. Передумовами цього мають стати розробка і затвердження методик, на основі яких формуватимуть державні мінімальні соціальні стандарти.

- необхідно скоригувати загальну концепцію державної стандартизації та нормування соціальних послуг з метою введення гнучкої завершеної системи соціальних стандартів, яка б достатньою мірою враховувала соціальні й територіальні особливості України.

- забезпечити прискорення розроблення державних соціальних стандартів та нормативів у сферах здійснення соціальної роботи з дітьми, молоддю та різними категоріями сімей, навчальними закладами, закладами охорони здоров'я, житлово-комунального обслуговування, обслуговування закладами культури, транспорту та зв'язку, в основу яких слід закласти механізм визначення якості надання таких послуг та встановити уповноважений орган державної влади або самоврядну організацію з функцією контролю за наданням таких соціальних послуг.

- необхідно суттєво розширити саме поняття соціальних стандартів. Слід розробити й законодавчо затвердити цілісну систему соціальних стандартів, в яких прожитковий мінімум стане лише вихідною базою, на якій нарісуються інші, більш високі життєві стандарти для різних соціальних прошарків.

Поліпшенню якості сільського житлового фонду сприяло би нарощування обсягів індивідуального будівництва, підґрунтям чого стане повноцінне фінансування бюджетом, державними і недержавними інститутами гарантій і пільг (у тому числі з цільового, довгострокового та безпроцентного кредитування), передбачених для різних категорій забудовників. Останнє створить додатковий стимул для розширення сфери прикладання праці та реалізації ініціативи селян у галузі організації кооперативних і приватних підприємств будівельної індустрії. Інший аспект підвищення комфортності житла полягає в удосконаленні комунального житлового фонду, що надаватиметься малозабезпеченим на умовах оренди, і типових проектів індивідуальних та багатоквартирних будинків; у модернізації експлуатованих житлових площ, виконанні комплексу заходів з поліпшення водо-, газо-, енергопостачання та водовідведення з урахуванням сучасних технологій будівництва, санітарно-гігієнічних вимог, потреб ресурсозбереження та захисту довкілля [2].

Існуючий стан житлово-комунального господарства формувався протягом тривалого часу і вирішити нагальні потреби без значних капіталовкладень та докорінних змін в системі управління у найближчій перспективі не-

можливо. Затримання процесу реформування галузі може загострити системну кризу, створити загрозу життєдіяльності населення.

Рівень забезпеченості населення житлом та елементами благоустрою Донецької області наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

**Рівень забезпеченості населення житлом та елементами
благоустрою Донецької області**

Показник	2005	2007	2011	2015*
Рівень забезпеченості населення житлом, кв.м./жителя	21,5	21,9	22,7	23,5
Частка житла, обладнаного водопроводом, %	71,2	73,2	76,0	87,4
Каналізацією, %	69,0	70,8	73,4	84,4
Газом (включаючи балонний), %	64,0	65,1	67,4	73,4
Центральним опаленням, %	61,5	61,8	62,8	63,6

*Проектні розрахунки

Виконання комплексу заходів дозволить забезпечити сталу роботу підприємств галузі, ефективне використання енергоресурсів, покращити якість житлово-комунального обслуговування населення та підвищити надійність комунальних систем життєзабезпечення.

Позитивні зрушення в динаміці медико-демографічних характеристик неможливі без трансформації охорони здоров'я на засадах загальної лікарської практики та сімейної медицини, вдосконалення матеріально-технічної баз;- і кадрового забезпечення центральних районних лікарень та закладів низової ланки. Поширення зазначеної форми надання медичної допомоги, розгортання мережі лікарських амбулаторій позитивно впливає на рівень (обсяг послуг лише за рік може зрости вдвічі) та фінансові показники роботи закладів, оскільки дозволяють економити кошти, зокрема, завдяки альтернативним видам обслуговування (лікарня, денний стаціонар, на дому) та зменшенню (приблизно в 3 рази) кількості викликів швидкої допомоги.

Першочергові заходи в системі охорони здоров'я села включають також поліпшення якості медичного обслуговування дітей і підлітків, вагітних і породіль; максимальне наближення первинної медичної допомоги, що надається стаціонарно (амбулаторіями, фельдшерсько-акушерськими пунктами) та пересувними засобами, до місць проживання селян; відкриттю на базі не використовуюваного ліжкового фонду відділень медико-соціальної допомоги для обслуговування самотніх непрацездатних і осіб похилого віку; нормативно-правове та фінансове стимулювання економічно ефективних форм первинної медичної допомоги; цільове комплектування закладів сучасним обладнанням. Відмові від ієрархічної структури системи охорони здоров'я, модифікації принципів бюджетного планування та посиленню адресності видатків (шляхом переходу від фінансування кількісних характеристик мережі до відшкодування вартості медичної допомоги) сприятиме виділення територіальних медичних просторів. Міжрайонний статус найповніше завантажених лікувально-профілактичних закладів та їх спеціалізованих підрозділів опти-

мізуватиме зону обслуговування, усуватиме дублювання лікарняних ліжок, поліпшуватиме роботу швидкої допомоги [5].

Проблеми доступності послуг освіти і виховання, а також створення умов для проходження населенням курсу повної середньої школи в поєднанні з отриманням професійної освіти не втрачають гостроти в сільській місцевості. Для їх розв'язання слід дотримуватися нормативів територіальної організації дошкільних закладів і шкіл, забезпеченості навчальними площами і приладдям; стимулювати органи влади до відкриття дошкільних закладів і початкових шкіл за пропозицією місцевих громад, впроваджувати нетрадиційні форми оплати праці їх персоналу; поліпшити якість виконання програм комп'ютеризації та укомплектування шкіл кваліфікованими вчителями; розробити методичку визначення державного замовлення на підготовку фахівців для аграрного сектора та соціальної сфери села з урахуванням підвищення ефективності виробництва та перспектив розвитку господарського комплексу регіонів; задіяти доступні для споживачів механізми довгострокового кредитування освіти.

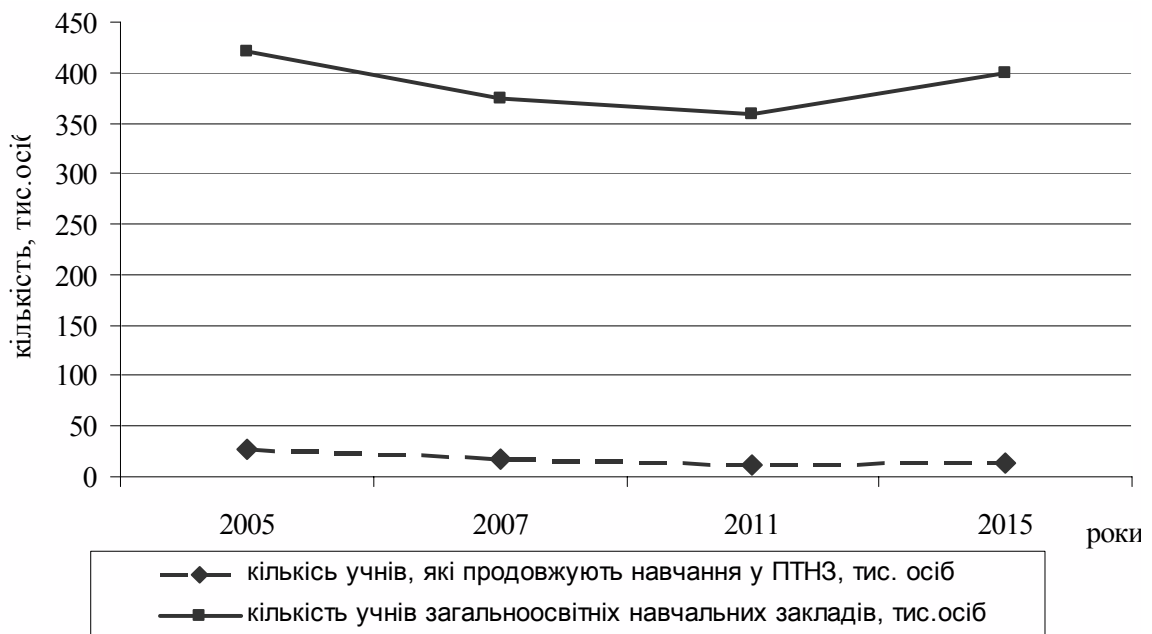

Рис. 1. Динаміка кількості учнів загальноосвітніх шкіл та кількості учнів, які продовжують навчання в ПТНЗ Донецької області

В цілому в сфері освіти відбувається постійний і стійкий процес. Досягнення реальної відповідності стану освіти сучасним вимогам і стандартам економіки вимагає подальшого комплексного і якісного розвитку освіти.

Зміцнення суспільного здоров'я і державотворчих настроїв, відродження українського села вимагають досягнення певної якості культурного життя, передумовами якої є збереження та підтримання ефективного функціонування законодавчо визнаної необхідною мережі закладів культури; визначення статусу та повноцінне фінансування об'єктів історико-культурної спадщини і природно-заповідного фонду, що межують із сільськими системами розселення; забезпечення економічної доступності суспільно необхідних культурних послуг з урахуванням доходів сільського населення; обов'язкове естети-

чне виховання школярів, фінансове за цільовою статтею видатків дослідження попиту на послуги культури в регіональних системах розселення, який охоплює вечори відпочинку для молоді, гуртки для дітей і дорослих (у тому числі платні) з музики, танцю, образотворчого мистецтва, народних промислів, обслуговуючих видів праці. Максимізувати участь позабюджетних коштів (спонсорських, меценатських, благодійницьких) у поліпшенні бази галузі [1].

Нині соціальна сфера надає місця для працюючих на селі, в тому числі в освіті, охороні здоров'я, соціальній допомозі, ресторанному господарстві. Нарощування обсягів та поліпшення якості її послуг не лише акумулюватиме резерви економічно активного населення, а й через удосконалення середовища життєдіяльності сприятиме подальшому розвитку перспективних напрямів підприємництва. Зміцненню кадрового потенціалу сільської місцевості та закладів соціального призначення, зокрема, допоможе підвищення рівня та впровадження контрактної системи оплати праці, встановлення фахівцям цільових доплат і пільг щодо забезпечення житлом, оплати комунальних послуг, придбання товарів тривалого користування.

Важливою передумовою здійснення цих заходів є розроблення цільових програм по кожному напрямку залежно від рівня розвитку та дієвий контроль за їх виконанням на місцевому рівні. Ці умови забезпечать запровадження програмно-цільового методу розподілу та використання ресурсів у межах регіону. Нами була розроблена програма соціального розвитку Великоновосілківської селищної ради Великоновосілківського району Донецької області до 2015 р. Складена вона на основі Довідника соціальних стандартів і нормативів, вимог і обмежень затверджений спільним наказом Міністерства аграрної політики України та Національною аграрною академією наук України від 20 січня 2009 р. № 39/05 [2].

Реалізація програми соціального розвитку селищної ради дозволить раціонально організувати дозвілля молоді, покращити умови проживання на селі, підвищити рівень зайнятості населення та продуктивності праці.

Програма передбачає розвиток наступних об'єктів: мережі зв'язку та впровадження новітніх інформаційних технологій, системи охорони здоров'я, освіти, фізичної культури і спорту, культури і мистецтва, торгівлі і сфери послуг, житлово-комунального господарства. При складанні програми соціального розвитку селищної ради приймалися до уваги: основні проблеми; цілі; завдання; критерії досягнення цілей; кількісні та якісні критерії розвитку; ресурсне забезпечення.

Диференціація соціальних стандартів з урахуванням стану економіки дозволить перейти на нормативний метод формування місцевих бюджетів незалежно від економічної ситуації. Оскільки переважна більшість місцевих органів самоврядування не в змозі за рахунок власних доходів сформувати повноцінний бюджет, їм повинна надаватись допомога з державного бюджету.

Принципами формування сучасної системи державних соціальних стандартів і нормативів, яка створюється з метою забезпечення визначених Кон-

ституцією України соціальних прав та державних соціальних гарантій достатнього життєвого рівня для кожного громадянина, мають бути: законодавче встановлення найважливіших соціальних стандартів і нормативів, забезпечення диференційованого за соціально-демографічними ознаками підходу до визначення нормативів і т.д.

Висновки. Система стандартів соціальних послуг повинна формуватися з урахуванням показників якості життя тих, хто їх отримує, встановлювати вимоги до якості та умов надання послуг. Для цього слід врахувати наступні положення:

1. Має бути запроваджена обов'язковість дотримання соціальних стандартів при розробці програм соціально-економічного розвитку. Передумовами цього мають стати розробка і затвердження методик, на основі яких формуватимуть державні мінімальні соціальні стандарти.

2. Необхідно скоригувати загальну концепцію державної стандартизації та нормування соціальних послуг з метою введення гнучкої завершеної системи соціальних стандартів, яка б достатньою мірою враховувала соціальні й територіальні особливості України.

3. Згідно з Концепцією Методики визначення розмірів фінансового забезпечення державних соціальних стандартів надання послуг населенню при розробці програм фінансування державних та комунальних закладів слід посилити роль нормативів, передбачених, зокрема, Законом України "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії". Для цього необхідно внести зміни в Бюджетний кодекс України відносно розрахунків соціальних нормативів, що передбачатимуть розробку нормативів розрахунків на споживача відповідно до різних типів адміністративно-територіальних одиниць: область, район, місто-регіон, місто-район, сільська громада.

Література:

1. Болтачєєва Н. Про стан фінансового забезпечення соціальної сфери: регіональний аспект / Н. Болтачєєва // Україна: аспекти праці. – 2008. – № 4. С. 14-19.

2. Довідник соціальних стандартів, нормативів, вимог і обмежень [Електронний ресурс] // (Нормативний документ Міністерство аграрної політики України. Довідник). – Режим доступу до ресурсу: www.minagro.kiev.ua.

3. Закон України "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії" // Відомості Верховної Ради. – 2000. – № 48. ст.409.

4. Прокопа І.В. Напрями і механізми подолання соціального занепаду села / І.В. Прокопа, І.К. Половинко // Зб. наук. праць «Економічні та соціальні аспекти розвитку АПК і сільських територій». – Вип.1. – К.: Об'єднаний інститут економіка НАНУ, 2004. – С. 6-20.

5. Рябоконт В.П. Українське село: стан і перспективи / В.П. Рябоконт // Економіка АПК. – 2006. – №2. – С. 137-140.

6. Статистичний щорічник Донецької області за 2009 рік / за ред. О.А. Зеленого. – Донецьк, 2010. – 460 с.